

MARTIN HEIDEGGER. THE ESSENTIAL UTTERANCE

Dorin Ștefănescu, Prof., PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract : The paper intitled Martin Heidegger. The essential utterance presents Heidegger's ideas, developed in his Origin of the Work of Art, concerning the being of the poem that must be opened towards an essential utterance (Sage), different from an exterior speech (Aussage). And that is because poetry never uses language as an already existing material, but only the poetry itself makes language possible. Starting from this theoretical perspective, the first part of our paper points out two ways to close the poem: firstly, by considering that the unusual that speaks itself in the poem is a kind of objective being, structured in a finished textual body; secondly, by connecting exclusively the meaning with a present representation. As for the second part, it underlines a possible place of the original poem, understood as the inner space of the poetic utterance that speaks according to the logic of the heart, which is the very visible essence of the image.

Keywords: Heidegger, poetic utterance, representation, visibility, image.

Două moduri de a închide poemul

În legătură cu exigența deschiderii poemului, cu referire la depășirea ființei ce definește corpul poetic, Heidegger precizează: „Trebuie deschisă ființa pentru ca ființarea să-și facă apariția în toată strălucirea”.¹ Ființa poemului este închidere – rămâne închisă – în două moduri. În primul rând, ființa – „acest întreg rotund al ființării” – nefiind niciodată ceva de ordinul ființării, înseamnă sfârșitul posibilității, împlinirea și realizarea acesteia în prezența corpului poetic ce se rostește prin limbă. E adevărat că limba acordă „posibilitatea situării în sânul deschiderii ființării”,² dar pentru a face cu putință această posibilitate și a înțelege esența poeziei pornind de la limbă trebuie avut în vedere faptul că „poezia nu se folosește niciodată de limbă ca de un material existent, ci abia poezia însăși e cea care face posibilă limba”.³ Ceea ce înseamnă că limba e cu adevărat începutul nu atunci când este deja-rostitul unui existent ce cade în exterioritate, caz în care ea rămâne o cale și un mijloc. Spre deosebire de aceasta, „există o rostire care se înscrie anume în rostirea esențială, fără însă a reflecta asupra limbii, reflecție în urma căreia limba ar deveni la rândul ei obiect”.⁴ Vom vedea că această privațiune pozitivă – absența reflectării – se află într-un raport direct cu non-reprezentarea sau, altfel spus, cu impresentabilul. Pe de altă parte, ceea ce Heidegger înțelege prin rostire exterioară (*Aussage*) și rostire esențială (*Sage*) corespunde cu ceea ce numim – după Lévinas – rostit (*le Dit*) și rostire (*le Dire*).⁵ Rostirea nu este doar o rostire în genere, generală pentru că a oricui și a nimănui anume, ci „o altă rostire decât este îndeobște rostirea omenească”, „rostirea care are putința unei sporite rostiri”.⁶ Neobișnuitul care se rostește nu e cel al limbii prin care se manifestă și se exteriorizează ființa poemului, articularea semnificațiilor grăitoare într-un

¹ Martin Heidegger, „Hölderlin și esența poeziei”, în *Originea operei de artă*, Ed. Humanitas, București, 1995, p. 230.

² *Ibidem*, p. 226.

³ *Ibidem*, p. 232.

⁴ M. Heidegger, „La ce bun poezi?” în *op. cit.*, p. 297.

⁵ Cf. Emmanuel Lévinas, *Altfel decât a fi sau dincolo de esență*, Ed. Humanitas, București, 2006, pp. 109, 318; idem, *Dieu, la mort et le temps*, Grasset, Paris, 1993, p. 223.

⁶ M. Heidegger, *op. cit.*, pp. 300, 298.

complex structurat, obiectual, care formează corpul poetic al unui text. Sporita rostire nu are funcție comunicativă, ea nu are *ce* comunica, așa cum face limba în bineînțelesul tranzitivității sale, și nici nu se încheagă în textul conceput ca obiect, chiar dacă prin aceasta înțelegem un obiect viu care are natura unei ființe. Neobișnuitul și incomunicabilul devin rostire esențială abia în deschiderea ființei, *din* perspectiva lucrurilor care vin în limbă, dar nu oricum ci rostindu-se *ca lucrări*, ca ființări. „Pătrunderea în rostirea esențială caracterizează o rostire care merge pe urmele unui lucru ce trebuie rostit numai și numai pentru a-l rosti. Atunci ceea ce trebuie rostit este poate tocmai acel lucru care, potrivit esenței sale, își are locul în domeniul limbii”.⁷ Să fie acest loc unul al interiorității absolute și al non-manifestării? Nu, pentru că ceea ce e astfel interiorizat, mutat în lăuntrul limbii înseși, nu rămâne închis în sine. Lucrurile care lucrează rostirea sunt forțe pure ale ființării ce voiesc ființa, se deschid neîncetat în chiar posibilul limbii. Iar ceea ce se spune reîntemeiază perpetuu, irigă posibilele semnificabile, precum izvorul nesecat al veșnicului început. Loc inaparent, al posibilului imposibil de exprimat, care dă de înțeles fără a putea fi tematizat ci doar aproximat intuitiv. Și tocmai pentru că rămâne în spațiul neexprimatului, „noi nu putem examina locul său decât încercând – și anume pornind de la ceea ce exprimă prin limbă creațiile poetice considerate separat – să trimitem în acel loc”.⁸

Al doilea mod de închidere a ființei este reprezentarea. A reprezenta înseamnă a pune-în-față (*Vor-stellen*), adică a aduce natura în fața omului. „Omul orientează lumea spre sine, iar natura o aduce la sine acaparând-o. (...) Acolo unde ea nu corespunde reprezentării omului, natura este constrânsă să se supună comenzii sale”.⁹ Prin faptul că omul aduce lumea la sine, punându-și-o în față în actul reprezentării, lumea e imobilizată, nu doar reorientată ci dezorientată. Aceasta nu înseamnă că e lipsită de sens, ci fixată într-un sens al omului care și-o reprezintă. Aici „deschisul devine obiect și, întors astfel spre ființa umană, el se închide”.¹⁰ Instaurând această ridicare a lumii la nivelul obiectelor supuse unei necondiționate dominări, voința de reprezentare constituie o ilicită și denaturantă aducere la sine, „în sensul unei premeditate impunerii a obiectualizării”.¹¹ O lume supusă de care putem dispune, dar o facem stând în fața unui deschis spre care accesul ne este blocat. „Obiectualizarea ne închide calea spre deschis”¹² iar ceea ce ar trebui să se deschidă în posibilul semnificării se ascunde în imposibilitatea de a semnifica, adică în insignifiabil. Este inaparentul prost, ceea ce nu apare nu pentru că locul strălucirii sale nu e textura lumii ci, dimpotrivă, pentru că se eclipsează și se stinge asimilându-se cu obiectele lumii. Caz în care „nu numai sacrul, ca urmă care duce la divinitate, rămâne ascuns, ci chiar urma care duce la sacru, adică nevătămatul, pare să se fi șters”.¹³ Reprezentarea dă cale liberă înspre ajungerea la prezență, dar ceea ce e astfel reprezentat e adus la sine, șters din categoria viului de sine stătător, însuflețitor, și obiectualizat. „Această reprezentare face prezent. Dar lucrul prezent este prezent într-o reprezentare care este de tipul calculului. Această reprezentare nu cunoaște nimic de ordin intuitiv. Ceea ce

⁷ *Ibidem*, p. 297.

⁸ Martin Heidegger, „Limba în poem”, în *Originea operei de artă*, ed. cit., p. 310.

⁹ M. Heidegger, „La ce bun poezi?”, în *op. cit.*, p. 265.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, p. 266.

¹² *Ibidem*, p. 276.

¹³ *Ibidem*, p. 274.

poate fi intuit din aspectul lucrurilor, imaginea pe care ele o oferă intuiției senzoriale nemijlocite dispare”.¹⁴ Chiar dacă Heidegger se referă la calculul pe care îl practică tehnica, același lucru se poate spune despre tehnica poetică. Atât timp cât aceasta caută imaginile în însuși actul reprezentării care le ancorează în referință, vorbim de o autoimpunere premeditată, de un proiect care „ascunde imaginea intuitivă în spatele unei configurații obținute doar prin calcul”.¹⁵ Nu e doar cazul imaginilor create cu ajutorul intuiției senzoriale, ci și al acelor configurații neintuibile decât pe cale eidetică. Pur și simplu intuiția e dezafectată, nu are o funcție determinantă, iar aceasta deoarece imaginile create sunt obținute pe cale artificială, construite, plămădite din așa-zise cuvinte potrivite. Sunt imaginile vizibilității suficiente, ale falsului deschis nesemnificativ, desprinse de locul invizibil al ivirii lor. Or „domeniul spre care trebuie să se îndrepte interiorul și invizibilul de ordinul esenței pentru a-și găsi ceea ce îi este propriu, nu poate fi decât tot ce este mai invizibil în invizibil și tot ce este mai interior în interior”.¹⁶ Ce este însă propriu interiorului și invizibilului?

Logica inimii și conferirea de imagine

În ajungerea la prezență se ascunde *posibilitatea* unei stări de neascundere, ascunderea ființării impresentabile în care sensul nemanifestat luminează calea ajungerii la ființă, dar el e doar ființarea eterogenă a unui impuls, imaginea fragilă a trupului poetal. Trup fără ființă, nerealizat în sfera desăvârșită a corpului poetic, el e semnificabilul neajuns la prezență, dar care luminează întreaga cale a ajungerii. Luminează din perspectiva ființării posibile a cărei inaparență deschide un interval, iese din închisul ascunderii și al nondeterminării absolute, pentru a se revela ca atare: drept revelat al trecerii în prezența sensului, în sfera ființei sau a corpului unui text. La acest nivel, imaginile poetice sunt non-manifestări imaginale, pulsioni mai degrabă decât încheșări, posibile semnificabile încă nerealizate, așa cum în pânza freatică puterea de izvorâre este încă ascunsă, neieșită la vedere în apa curgătoare a unui izvor. E doar *puterea care poate*, iar curgerea subterană înspre lumină e strădania de ajungere în deschisul ființei, ca ex-punere a puterii-de-a-fi. Or „acest exces al preaplinului își află izvorul în interiorul și invizibilul inimii”.¹⁷ Loc propriu al esenței poemului din care reverberează multiplicându-se unda ce însuflețește rostirea esențială, originea poetală ce luminează trupul imaginal al semnificabilului, învăluit în lumina inaparentă a puținței de izvorâre: „Din locul care este specific Poemului izvorăște unda care însuflețește de fiecare dată rostirea ca rostire poetică. Însă unda părăsește atât de puțin locul care e propriu Poemului, încât izvorârea ei face, dimpotrivă, ca orice mișcare însuflețitoare a rostirii să curgă înapoi, în originea din ce în ce mai învăluită”.¹⁸ Această curgere înapoi, în spațiul-separat al locului propriu Poemului,

¹⁴ *Ibidem*, p. 285.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 285-286.

¹⁷ *Ibidem*, p. 286. „Interiorul (și invizibilul) spațiului propriu inimii nu este doar mai interior decât interiorul reprezentării calculatoare, și de aceea mai invizibil, ci totodată el se întinde dincolo de domeniul obiectelor a căror singură calitate constă în aceea că omul le poate aduce la sine” (*ibidem*). Reoriginare în care – așa cum spune Rilke în *Elegia a noua* – „Viața, nemăsurat, / îmi irumpe în inimă”, acolo unde lucrurile, prefăcute „în inima nevăzută”, să renască nevăzute în vremea rostirii (Rainer Maria Rilke, *Elegiile duineze. Sonetele către Orfeu*, Ed. Univers, București, 1978, p. 77).

¹⁸ M. Heidegger, „Limba în poem”, în *op. cit.*, p. 310. „În strălucirea care stârnește, izvorând din locul Poemului, se unduiește acea undă care poartă rostirea poetică către limba care îi e proprie” (*ibidem*, p. 349).

reprezintă continua reizvorâre din începutul inexprimabil. Creația – ca și înțelegerea albă – de aici pornește, din intuirea ascultătoare a semnificabilului invizibil, ascultarea fiind chemată să înțeleagă lumina inaparentă a lucrurilor înainte ca ele să se manifeste în rost, ¹⁹ „pentru a muta aceste lucruri în interioritatea autentică a spațiului inimii și a le lăsa să renască acolo, invizibil”, ²⁰ în invizibilul de maximă interioritate al spațiului inimii. ²¹ Ființarea este posibilă însă doar cu privire la ființă, în privința ființei ²²; de aceea ființarea semnificabilului original se întrupează imaginal în vederea cuvântului ființei. Dacă, pe de o parte, ființa este „însăși modalitatea ființării ca atare”, „modul unic de a fi al ființării”, ²³ atunci ființarea se transcende pe sine străbătând spre ființa care îi dă cuvântul. Dacă, pe de altă parte, „întreaga sferă a prezenței este prezentă în actul rostirii”, ²⁴ atunci e vorba mai curând de rostitul în care ființarea se varsă în ființă iar ființa oprește ființarea, o dă cuvântului dominat de rațiune. Or ființarea pe care o avem în vedere, ca trup poetical – imaginal – al semnificabilului original, nu cade în exterioritatea revărsării și a opririi care nu e deschisul, ci interioritatea închisă, prezența cuvântătoare a ființei în sensul deja-dat, al reprezentării obiectuale care e chiar imaginea poetică. Dar „rostirii re-interiorizării îi corespunde, în răsturnarea reprezentării obiectuale, logica inimii”. ²⁵ Răsturnare inclusiv a perspectivei, căci ceea ce semnifică acum e spus de rostirea care vede *altfel* lucrurile; din punctul ei de vedere cuvântul nu răsună, nu răzbate în exterior, el e tăcerea iradiantă „în invizibilul spațiului interior al lumii”, ²⁶ acolo unde cuvântul care stă să vină s-a spulberat în propriul răsunset, spune ceva neauzit, arată ceva nevăzut, nereprezentativ și inaparent în ordinea exteriorității rostitudinii și a vizibilității lumii; altfel spus, în el se împlinește „transformarea vizibilului reprezentat în invizibilul de ordinul inimii”. ²⁷

Nu e această împlinire în cuvânt tocmai ceea ce se înfățișează ca *image*? „În mod curent folosim cuvântul « image » (*Bild*) pentru a denumi înfățișarea și aspectul unui lucru. Esența imaginii este: a face ca ceva să fie vizibil”. ²⁸ Dar spre deosebire de falsele imagini, produse ale reprezentării non-intuitive care se fac pe ele însele vizibile, reprezentându-și

¹⁹ „În cea mai mare parte a ei, activitatea poetică este, mai înainte de a deveni o rostire în sensul exprimării cu ajutorul limbii, o ascultare” (*ibidem*, p. 346).

²⁰ M. Heidegger, „La ce bun poezi?”, în *op. cit.*, p. 289.

²¹ Spațiu în care domnește logica inimii, care este o logică a intuiției și nu una a cogitației. Potrivit lui Pascal, „cunoaștem adevărul nu doar prin rațiune ci și prin inimă”, cunoaștere a principiilor prime pe care rațiunea trebuie să se sprijine și să-și întemeieze discursul (cf. Blaise Pascal, *Pensées*, fr. 101, édition de Michel Le Guern, Gallimard, Paris, 1988, vol. I, pp. 104, 105). „Inima are rațiunile sale pe care rațiunea nu le cunoaște” (*ibidem*, fr. 179, vol. II, p. 13). Cf. și fr. 280, vol. I, p. 204.

²² După Schelling, ceea ce se află înaintea ființei drept izvor al acesteia – anume *putința-de-a-fi*, imediată și necondiționată – nu poate fi concepută decât în raport cu ființa sa viitoare: „Deși aceasta este gândită înainte și în afara oricărei ființe, ea nu e totuși fără *raport* cu ființa. Izvorul ființei trebuie determinat drept ceea ce, fără îndoială, nu este încă, dar *va fi*” (*Philosophie de la Révélation*, Livre II, PUF, Paris, 1991, p. 52). În trecerea a *potentia ad actum* surprindem semnificabilul ca „putință-de-a-fi” înainte ca el să devină ființa efectivă, ca *potentia pura* sau, cum spune Schelling, „ca putință fără *ființă*”, altfel spus ca „*pură ființare*, adică ființarea infinită, nelimitată de nicio putere”, ființarea non *actu*, „ființarea *doar* în sine, pur originală (*urständlich*), non-obiectivă (*gegenständlich*)” (*ibidem*, pp. 58-59).

²³ M. Heidegger, „La ce bun poezi?”, în *op. cit.*, p. 290.

²⁴ *Ibidem*, p. 291.

²⁵ *Ibidem*, p. 292.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 293.

²⁸ M. Heidegger, „...În chip poetic locuiește omul...”, în *op. cit.*, p. 214.

propriul gol de esență,²⁹ imaginea autentică aduce la vizibilitate altceva decât pe ea însăși, ceva care – în sine – rămâne nu numai nereprezentabil dar și invizibil. Departe de a fi copie (*Abbild*) sau imitație (*Nachbild*), variante degenerate, imaginea autentică „în calitate de înfățișare face ca invizibilul să devină vizibil și, conferindu-i astfel o imagine (*einbilden*), îl mută dintr-un spațiu care îi este străin. (...) Imaginile poetice sunt conferiri de imagine (*Einbildungen*) într-un sens privilegiat: nu sunt simple fantazări și imaginații, ci incluziuni vizibile a ceea ce este străin în înfățișarea realității familiare”.³⁰ În plus, putem adăuga, pe de o parte nu tot invizibilul devine vizibil ci, dându-se în imagine ca vizibil al invizibilului, el apare *ca invizibil*, cu un rest neimaginabil care – tocmai el – îl menține viu și nu îl epuizează în vizibilitate. Pe de altă parte, stranietatea sa dobândește imaginea realității familiare, dar în același timp el indică mișcarea inversă prin care obișnuitul și bineînțelesul lumii sunt proiectate pe ecranul nevăzut al unui tărâm străin, mutate în spațiul-separat al invizibilului inimii, în perspectiva alterității unui ascuns care se deschide, a ne(mai)văzutului care cheamă la vedere. Faptul că ceea ce face vizibilă rostirea poetică transpare în chipul imaginii drept ireal sau chiar vis nu face decât să arate cealaltă față a realității, ascunsul întrevăzut dar niciodată de față. De aceea „în raport cu realitatea concretă și zgomotoasă în care ne simțim la noi acasă, poezia produce impresia irealului și a visului. Și totuși realul este, dimpotrivă, ceea ce spune poetul și ceea ce el își asumă să fie”.³¹ Un real nefamiliar și totuși al nostru, intuit în imaginea înăparentului însuși ca trecere spre începutul ascuns, ca întoarcere spre înăuntru, acolo unde totul se face și se preface, se întoarce pe dos, e în același timp prefigurare și transfigurare.

Bibliografie

- Heidegger, Martin, *Originea operei de artă*, Ed. Humanitas, București, 1995
 Lévinas, Emmanuel, *Altfel decât a fi sau dincolo de esență*, Ed. Humanitas, București, 2006
 Lévinas, Emmanuel, *Dieu, la mort et le temps*, Grasset, Paris, 1993
 Pascal, Blaise, *Pensées*, I-II, édition de Michel Le Guern, Gallimard, Paris, 1988
 Rilke, Rainer Maria, *Elegiile duineze. Sonetele către Orfeu*, Ed. Univers, București, 1978
 Schelling, F. W. J., *Philosophie de la Révélation*, Livre II, PUF, Paris, 1991

²⁹ „O simplă imagine, și anume copia palidă și vidată a esenței ei” (M. Heidegger, „Limba în poem”, în *op. cit.*, p. 321).

³⁰ M. Heidegger, „...”În chip poetic locuiește omul...” în *op. cit.*, pp. 214-215.

³¹ M. Heidegger, „Hölderlin și esența poeziei”, în *op. cit.*, p. 234.